

KOMPOZICIJSKE ZNAČILNOSTI LESENIH SENIKOV NAD USKOVNICO

COMPOSITIONAL CHARACTERISTIC OF WOODEN HAYBARNES ON USKOVNICA

Ključne besede

Seniki, vernakularna arhitektura, kompozicija, propadanje.

Key words

Haybarns, vernacular architecture, composition, deteriorating.

Izvleček

Bohinj sodi med območja z najbolj ohranjeno stavbno dediščino pri nas. Stavbna dediščina odseva potrebo ljudi, ki so v pretežno agrarni pokrajini skušali ravnati čim bolj racionalno in pri tem trajnostno izkoriščati naravne vire. Med stavbe, ki so pomembno prispevali k preživetju domačinov, so seniki (narečno »svisli«). Namenjeni so bili shranjevanju sena, ki so ga v poletnih mesecih nakosili na senožetih (narečno "rovti") v hribih in ga pozimi prepeljali v dolino. Seno v senikih je pomenil dodatno, nujno potrebno hrano za domače živali v mrzlih in predvsem dolgih zimah. Gre za pomožne stavbe, postavljene na pridelovalno področje, daleč od domačij in vasi. So predvsem uporabne stavbe, kjer je racionalnost uporabe materiala in uporabe obrtnega znanja prignana na visok nivo. Estetika je samo posledica te racionalnosti. Vendar so te stavbe nepogrešljiv del kulturne krajine v gorskem svetu. Z dvigom življenjskega standarda, zlasti pa s spremembami v kmetijstvu, ki se kažejo v opuščanju košnje, prihaja do zaraščanja senožeti. Posledica je propadanje povsem lesenih stavb. V članku želimo prikazati osnovne kompozicijske načine in proporcijske zakonitosti senikov nad planino Uskovnico nad Bohinjem, saj je teh stavb žal vsako leto manj.

Abstract

Bohinj is among the areas with the best preserved cultural heritage of the building environment. This is the result of the needs of people living in the rural areas. They tried to use sustainable resources as much as possible. Among different buildings, which helped people to survive in this humble country are hay barns (in dialect "svisli"). Their purpose was to save the hay. Farmers prepared dry hay during the summer and saved it in the hay barns, which were erected on alpine meadows. In winter time they transported the hay to the settlements in the valley. This hay was important food for domestic animals during long and cold winters. Hay barns are auxiliary buildings. They stay far from farmhouses and villages. The most important thing about hay barns is their usefulness. These buildings in Bohinj show a very high level of carpenter knowledge and the use of local material - wood. The aesthetics is only the consequence of the rationality. Nevertheless these buildings were an indispensable part of the picturesque cultural landscape in the Alps. A higher standard of living and the change in agriculture in the past decades have resulted in the abandonment of the meadows. The forest has spread to the former alpine meadows, and the consequence is the collapse of this wooden buildings. I want to show the basic composition principles of the hay barns over the Uskovnica pasture in Bohinj because these buildings unfortunately deteriorate every year.

UKD 72.031.4
COBISS 1.03
Prejeto 12.10.2017

doc. dr. Domen Kušar

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo
Zoisova 12, 1000 Ljubljana
domen.kusar@fa.uni-lj.si

1. Uvod

Triglavski narodni park (TNP) je ednini narodni park v Sloveniji in obsega večino vzhodnega dela Julijskih Alp. Park sodi med starejše v Evropi in ponuja presežke, tako v smislu naravnih vrednot kot tudi kulturne krajine. Ne glede na dejstvo, da je bil park ustanovljen zaradi varstva naravnih vrednot, ima TNP, podobno kot drugi narodni parki v Alpah, velik pomen pri ohranjanju in predstavitvi kulturne dediščine. V registru enot nepremične kulturne dediščine Slovenije je preko 350 enot s področja TNP. Ta obsega stavbe in njihove dele, naselbinska območja, kulturno krajino in arheološka najdišča [TNP, Kulturna dediščina].

Področje Bohinja je v smislu kulturne dediščine še posebej bogato, saj gre tu za prepletanje človekovih tehniških in kmetijskih dejavnosti z naravnimi danostmi, kar se je odražalo v trajnostni uporabi virov in sredstev. Med ta opravila sodi tudi celoletna skrb za živino, ki je pomenila osnovo za preživetje skozi zgodovino. V ta namen so razvili značilen sistem planinske paše, prilagojen letnim časom, ki je temeljil na poletni selitvi živine v višje lege. Na izkrčenih planinah v gorah se je v poletnih mesecih živina prosto pasla. Krmo za dolge zimske mesece so v tem času nakosili in posušili na travnikih v dolini. Ker pa je zima v Bohinju dolga in snežena, je bilo potrebno poskrbeti za dodatno količino sena. Kjer so naravne razmere to omogočale, so izkrčili gozd, in tako pridobili dodatne površine – senožeti, kjer so nakosili dodatno travo. Za razliko od planin, ki so bile last skupnosti, vasi ali srenje, so bile senožeti že zgodaj razparcelirane in last posameznih kmetov [Cevc 1992]. Proces pridelave krme pri katerem je sodelovalo več koscev in grabljic, je trajal nekaj dni. Poleg košnje je obsegal tudi sušenje trave, obračanje in grabljenje suhe trave ter shranjevanje v senik. Sodelujoči so v tem času bivali na senožeti [Cevc, 1995], kar kažejo tudi ostanki preprostih peči, loncev in ponev, ki jih je še danes moč najti okoli senikov. Ne glede na to, da so bile senožeti tudi v dolinskih predelih Bohinja (npr. Voje, Ukanc, Dobrava...) jih je večina urejenih na pobočjih in planotah gorskega sveta, precej oddaljenih od dolin [Vojvoda, 1995].

Posušeno seno so shranjevali v senikih, ki so bili postavljeni po senožetih. Razlogov za hranjenje sena izven vasi je več. Zaradi varnosti pred požarom so že zgodaj omejevali hranjenje večjih količin gorljivega materiala v naselju [Postava sa volo ognja na kmetih, 1795]. Seniki in kozolci zato niso smeli biti postavljeni v naseljih. Drugi, morda pomembnejši razlog, je prevoz sena v dolino. Z lažje dostopnih predelov so seno vozili z vozom, z drugih – težje dostopnih predelov, pa so seno vozili pozimi s sanmi po snegu. Za vleko sani so običajno uporabili vola, uporabljali pa so tudi tako imenovane samotežne sani.

Senik je narejen kot preprosta enocelična brunasta stavba (slika 1). Pojav brunaric sega daleč v zgodovino in pomeni enega enostavnejših načinov postavljanja lesenih zgradb namenjenih bivanju ljudi, živali pa tudi hrambo najrazličnejših kmetijskih pridelkov [Koren, Kušar, Kilar, 2009]. V muzeju na Dunaju hranijo arheološke ostanke vogala brunarice iz halštatske dobe (6. – 9. stol. pr. Kr.) [Kušar, D, Kušar, J, 2005]. Spremembe tehnologije postavljanja senika so bile tekom tisočletij zelo majhne, zato smemo sklepati, da gre za dovršene in preizkušene principe. Pri tem so uporabljali osnovno tesarsko orodje.

Postavitev senika je bil projekt posameznega kmeta, pri katerem so sodelovali lokalni tesarji, ki so obvladali staro obrtno znanje obdelave lesa. Bohinj je v preteklosti predstavljal dokaj zaprto in samozadostno področje. Stara tovorniška pot je vodila preko vrha Bače in še nekaterih drugih prelazov na Tolminsko [Novak, 1995]. Nekdanja pot do Bleda in naprej ni v celoti potekala po sedanjí trasi ob Savi, pač pa je se je na najožjem delu dvignila v pobočja Pokljuke preko Šteng in nato mimo Bohinjske Bele do Bleda. Nova, širša cesta je bila narejena šele leta 1777 na pobudo Žige Zoisa, ki je v Bohinju kupil fužine [Cundrič, 2002]. Železnica je v Bohinj prišla leta 1906, ko so odprli odsek med Jesenicami in Trstom. Zaradi zaprtosti kotline se je obrtno znanje prenašalo iz roda v rod, tujih vplivov pa je bilo malo. Zato je upravičeno pričakovati, da so se tesarji držali enotnega proporcijskega in merskega sistema.

Slika 1: Senik nad planino Uskovnico.
Figure 1: Haybarn at Uskovnica pasture.

Planina Uskovnica leži severno od Zgornje Bohinjske doline na nadmorski višini med cca 1050 in 1400 metri [Gabrovec in Hrvatini 1998]. Lastniki planine so bili kmetje iz Srednje vasi v Bohinju. Nahaja se na uravnavi, ki jo na vzhodu omejuje grapa hudournika Ribnice, na zahodu dolina Voj, na jugu Zgornja Bohinjska dolina, proti severu pa se teren začena dvigati v gozdni greben Mesnove glave in Močil. Uskovnica sodi med najstarejše senošetne planine Bohinja, saj se jo v zvezi s senošetmi omenja že leta 1498 [Novak, 1995].

Občasno so na Uskovnici živeli tudi dlje časa, saj Melik [1950] piše, da so bile na ravnem delu v preteklosti tudi njive. Po pripovedovanju domačinov je na njih rasel najboljši semenski krompir. Pobočje proti severu je bilo že zgodaj namenjeno senošetim, kar je razvidno iz katastrskega načrta iz leta 1826 [Franciscejski ... 1826]. Na skoraj treh četrtinah parcel senošeti je bila tudi stavba za shranjevanje sena – senik. V katastru iz leta 1826 je vrisanih 46 stavb.

Po II. svetovni vojni se je začel proces opuščanja košnje in zaraščanje površin. Prvotno je bilo na območju nad planino Uskovnico 97% pašnikov in travnikov, komaj 3% površine pa je preraščal gozd [Franciscejski... 1826]. V Franciscejskem katastru [Franciscejski... 1826] je v legendi pri označbi uporabe zemljišča oznaka "W", ki pomeni pašnik (nemško Weiden).

Temu pritrjuje Melik [1950], ko piše, da so bila po obilni košnji in spravi sena zemljišča namenjena tudi paši živine, ki se je z višje ležečih planin počasi vračala v dolino. Skenogrami področja še za leto 1980 kažejo, da je šlo za senošeti, porasle z redkimi smrekami in bukvami [Skenogram... 2015]. Delež gozda je bil s 95 % površine najvišji med letoma 2005 in 2010. Spomladi 2016 je bilo na tem območju 6,77 % travnikov in pašnikov ter 93,22 % gozda [GERK].

Posledica tega procesa je propadanje senikov. S tem se izgublja kulturna krajina in tudi tehnično ter oblikovno znanje obrtnikov, ki so postavljali te stavbe [Kušar, J., Kušar D., 2005]. Zato smo evidentirali stavbe na senošetih nad Uskovnico.

S pridobivanjem podatkov in spremljanjem situacije smo želeli shraniti podatke o stavbah in opozoriti na hitro propadanje stavb, ko gozd preraste senošeti. S pridobljenimi podatki smo želeli izluščiti kompozicijske in proporcijske zakonitosti stavb, ki jih bo mogoče uporabiti v morebitnem procesu prenove ali revitalizacije območja. Ker gre za vernakularno arhitekturo, smo pričakovali, da bodo pričakovanja podobna kot pri ostalih vernakularni arhitekturi [Juvanec, 2007, 2008]. Hkrati pa smo želeli opozoriti na nekatere zanimive izvedbene detajle.

Raziskava je potekala na področju severno od planine Uskovnice, kjer so se nahajale senošeti. Področje obravnava lastniške parcele nad planino Uskovnica nad Bohinjem v izmeri 735.000 m². Strnjeno območje na vzhodu omejuje kolovoz Uskovnica–Konjščica, na severu gozdovi Mesnove glave, na zahodu rob nad dolino Voje. Na jugu meja sledi pregibu na višini okoli 1200 m, kjer se sleme izteče na uravnavo planine Uskovnica. Evidentiranje posameznih senikov je potekalo dlje časa z dovoljenjem uprave Triglavskega narodnega parka. Za določitev lokacij posameznih senikov smo uporabili različne katastre. Najstarejši kataster je iz leta 1826 in noveliran iz leta 1868 [Franciscejski ... 1826]. Primerjava z današnjim je pokazala, da so se parcelne meje malo spreminjale. Na katastrih so označene tudi stavbe. S pomočjo katastrov, letalskih posnetkov in sodobnih GPS naprav smo določili lokacije teh stavb in jih nato v okviru terenskega dela poiskali. Izkazalo se je, da nekaterih stavb ni več, druge propadajo, nekaj jih ima drug namen in niso več seniki.

Obravnavanih je bilo 21 senikov. Od tega jih je bilo osem v dobrem stanju (stavbna lupina je bila originalna, namen je lahko tudi drugačen), trem je že začela propadati streha, eden je imel uničeno streho in poškodovano ostrešje, trije so imeli popolnoma uničeno streho in ostrešje, pri dveh je šlo že za večje poškodbe obodnih sten, pri štirih se je dalo določiti le lokacijo in tlorisne dimenzije. Seniki so bili fotografirani in izmerjeni. Pri vseh senikih izmere zaradi različnih razlogov (propad, prevelika sprememba zunanosti) niso mogle biti realizirane.

S pomočjo primerjave fotografij, posnetih v 80. letih prejšnjega stoletja, zlasti pa od leta 2005 dalje, je bilo moč spremljati proces propadanja nekaterih senikov.

Proporcijska analiza je bila narejena s pomočjo primerjave dimenzij. Na osnovi terenskih izmer smo skušali določiti osnovni kompozicijski princip, ki je veljal pri postavitvi senika. Gre zlasti za razmerje med dolžino, širino in višino ter tudi za naklon strehe in volumen stavbe. Pri slednjem smo ugotavljali povezavo s površino senožeti oziroma količino pridobljenega in shranjenega sena. Za vsako kategorijo smo glede na numerične kazalnike naredili razrede in ugotavljali število senikov v posameznem razredu. Na osnovi teh rezultatov smo s pomočjo statističnih metod skušali ugotoviti proporcijski ključ.

2. Rezultati

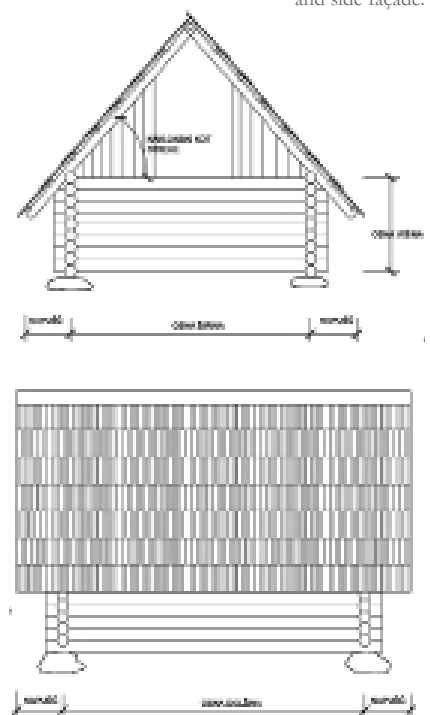
Med lesenimi stavbami vernakularne arhitekture imajo kozolci v Sloveniji osrednje mesto. V njih je združen likovni izraz, obrtno znanje tesarjev in funkcionalnost. To je razumljivo, saj so kozolci stali blizu domačij in naselij, ter že navzven kazali družbeno ekonomski položaj lastnika, in bili del zaključene celote kmetije. Pri senikih je situacija drugačna. Seniki so bili začasna shramba sena od poletja do zime. Kmetje so imeli z njimi opravka dvakrat letno. Ko so kosili travo, jo posušili in seno spravili v senik, ter pozimi, ko so seno iz senika odpeljali v dolino. V ostalem času je senik sameval. Ker so seniki stali v odmaknjenih krajih, največkrat tudi stran od poti, ni bilo potrebe po doseganju višjega estetskega nivoja, ampak je šlo predvsem za praktičnost oziroma uporabnost.

Kompozicijsko so seniki zelo enostavna stavba (slika 2). Gre za kvader, na katerem leži trikotna prizma. Kvader tvorijo lesene stene, zgrajene po principu kladnih sten iz smrekovih brun. Na vogalih so debela zvezana na brade [Kušar 2008] (slika 3), kar celotni stavbi daje ustrezno trdnost, hkrati pa nosi tudi ostrešje. Stavba je dvignjena od tal, saj leseni vogali slonijo na kamnitem temelju. To preprečuje poškodbe lesa zaradi talne vlage. Bruna med seboj niso spojena z nobeno jekleno, leseno ali drugo vezjo.

V celotnem obodu ni odprtin. Za razliko od senikov na planini Javornik [Juvanec, 2008, 90], so reže med brunimi sten senikov nad Uskovnico majhne. Razlika je tudi pri strehi. Na planini Javornik tvorijo nosilno konstrukcijo strehe – skodel kar obodni tramovi, ki so stopničasto položeni prosti slemenu. Poraba lesa je v tem primeru večja, vendar je lesa v okolici planine Javornik bilo več kot na Uskovnici. Na slednji ostrešje tvorijo špirovci, ki neposredno nalegajo na vrhnji venec brun. Povezavo z njimi tvorijo s pomočjo tesarskih utorov in klinov. Slednji so pri starejših stavbah dosledno leseni. Prav tako leseni klini utrjujejo povezavo med špirovci v slemenu. Na špirovce so nato pritrjene letve ali sušice, na njih pa pribite skodle, ki tvorijo streho. Skodle so v vseh primerih pritrjene na "letve" z žebli. Na slemenu skodle prekrivata slemenski deski. Trikotni zatrep je običajno zaprt z deskami. V njem je odprtina za vnašanje in iznašanje sena. Ta je zaprta z loputo, narejeno iz zbitih desk. Nekateri seniki imajo celo preproste lesene ali kovinske tečaje za odpiranje odprtine. Tla senikov so narejena iz desk ali okroglic, oprtih na bruna, in s tem dvignjena od tal, kar je omogočalo, da je seno ostalo suho. Primerjava s seniki drugod po Alpah je pokazala, da imajo drugod odprtino za vnos in iznos sena v steni in ne v trikotnem zatrepu strehe. Morda je razlog v količini in teži snega. Julijske Alpe, kamor sodi Bohinj, sodijo med najbolj namočena področja Alp. Količina snega na tem področju lahko presega 2 m. V primeru vrat v steni bi bilo zato potrebno odmetavanje snega. Ker pa je odprtina višje (okoli 2 m), jo sneg ne zasuje, zato je iznos sena bolj enostaven. Obenem je celotna obodna konstrukcija brez prekinitev za vrata trdnjša in lažje prenaša obremenitev snega na strehi.

Velikost senikov je različna. Verjetno jo je določala količina sena, ki so ga nakosili in posušili na posamezni parceli. Količinska enota je bila "rjuha", v katero so natrpali posušeno travo na senožeti. Seno v rjuhi so nato prinesli do senika, kjer so ga preko zatrepne odprtine nalagali v senik [Cevc, 1992]. V eno rjuho, ki je bila dimenzij cca 1.8 m x 2 m, je šlo največ do 70 kg sena [Šarf, 1974].

Slika 2: Shematski prikaz senika.
Figure 2: Haybarn architectural drawings: front and side façade.

Slika 3: Propad senika.

Figure 3: Haybarn degradation time laps from 1980 to 2015.

Da je bila "rjuha" količinska enota, potrjuje z ogljem napisan podatek "15/7 1970, 34 rjuh", napisan na notranji strani enega senika. Ob podatku, da je najmanj 3000 kg sena potrebnih za letošnje krmo ene večje živali [konj, krava, vol] [Šarf, 1974], bi ta količina zadoščala za eno žival za približno 9 in pol mesecev. Količina sena je bila odvisna od površine, naklona parcele, pognojenosti, morebitnih samostojnih dreves, skal na košenini, vremenskih pogojev posameznega leta in podobno. 1 ha negnojnih travniške površine senožeti je dal od 600 do 1000 kg sena, pognojen pa od 1000 do 1800 kg [Šarf, 1974].

Povprečen volumen stavb je slabih 30 m³. Primerjava volumnov s površino senožeti, kot osnovo za določevanje količine sena, ki so jo morali shraniti kaže, da je moral biti za vsak m³ prostora na razpolago med 300 in 500 m² senožeti (slika 4).

Rezultati primerjave osnih dimenzij, to je dimenzij od osi bruna do druge osi bruna senikov kažejo, da so stavbe dolge od 300 do 620 cm, široke 250 do 365 cm in imajo obodne stene visoke od 124 do 210 cm]. Razlike med skrajnimi dimenzijami so velike (tudi več kot dvakrat). Šarf [1974] ugotavlja, da dimenzija senikov ni večja od 4 x 5 m, lahko pa je tudi manjša. Večja skladnost (85.7%) je pri razmerjih med širino in dolžino, ki se giblje od 1 : 1 do 1 : 1.7 (slika 5). Več kot 70 % stavb ima razmerje blizu 1 : 1.2 (odstopanje manj kot ± 10%). Razlike med razmerji dolžine oziroma širine in višine so še večje (slika 6 in 7). To odstopa od pričakovanih razmerij, kot so 1 : 1, 1 : 1 + √2/2, 1 : 1 + √3, 1 : 1 + √5/2, ki načeloma veljajo za vernakularno arhitekturo [Juvanec, 2007]. Število brun v steni je od 5 do največ 10 in imajo premer od 12 do 33 cm. Ne glede na razlike v dimenzijah, so bruna izbrana in vgrajena tako, da razlika v dimenziji ne moti. Močnejša bruna so navadno spodnja ter zgornja, ki podpirajo streho. Teža večjega bruna je ocenjena na približno 150 kg, odvisno od dolžine in debeline.

Streha ima ob strani okoli pol metra napušča. Spredaj pri odprtini je napušč večji [tudi do 1 m]. Naklonski kot je med 45° in 55°. Večinski naklon je 45°, po trije pa imajo 50° oziroma 55°. To načeloma potrjuje navedbe

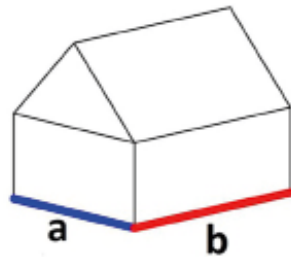
v literaturi [Juvanec, Zupančič, 2014, Juvanec, 2008], kjer naj bi bil naklon kozolcev 1 : 1, torej 45°. Strma streha načeloma omogoča lažji zdrsnega. Ta tudi očisti streho lišajev in mahov, ki so zrastle čez leto in na ta način zmanjšuje propadanje. Vendar sedanja zimska opazovanja temu le delno pritrjujejo. Snežni pokrov je na strehi visok in je rezultat več pošiljk snega. Po drugi strani pa je opaziti, da sneg zdrzne s strehe stavb v primeru, da je streha obrnjena k soncu oziroma ob večji odjugi. Ker je večina obstoječih stavb sedaj v gozdni senci, se to ne zgodi pogosto. Pri stavbah, ki imajo slemensko os v smeri vzhod-zahod, sneg običajno zdrzne najprej le z ene strehe. Zanimivo je, da imajo seniki drugod po Alpah (Avstrija, Italija, Švica, Nemčija) bistveno bolj položno streho kot slovenski.

Na letalskih posnetkih iz leta 1956 se vidi, da so na senožetih rasla posamezna drevesa. Tudi terenski ogled je pokazal, da je ob večini senikov raslo mogočno drevo in sicer najpogosteje bukev (fagus silvatica). Glede pomena tega drevesa je možnih več razlag. Morda je razlog zaščita stavbe pred strelo, saj je bilo drevo "strelovod" za senik. Možen drugi razlog je zagotavljanje sence v času košnje. Košnja, sušenje in spravilo sena v senik je trajalo nekaj dni [Cevc, 1992]. Za počitek in obed med delom je bila potrebna senca, ki jo je tako drevo zagotavljalo. Ker gre običajno za večdebela drevesa, lahko sklepamo, da so drevesa vsakih nekaj desetletij posekali, iz panjev pa so odgnala nova debla. Danes, ko je večina Slovenije pokrita z gozdom, si težko zamišljamo, da je bilo včasih gozda manj, potreba po lesu (tudi za kurjavo) pa večja. Poleg bukve je bilo najpogostejše drevo smreka (picea abies). Drevesa na senožetih so služila tudi za označitev mej posameznih parcel. Ker ni bilo mejnih kamnov, so mejnike predstavljale večje skale in drevesa. Posamezna drevesa na senožetih so bila vir semen za nova drevesa. Ko se je opustila košnja, so imela ta drevesa možnost rasti. Ker je bilo do konca prve svetovne vojne seno pomembnejše od lesa, je bilo tudi trebljenje rovtov in sekanje gozdne podrasti intenzivno. Kasneje ta proces ni bilo tako intenziven, saj Šarf [1974] ugotavlja, da mnogi lastniki rovtov ne trebijo več.

Temu pritrjuje primerjava slik letalskih posnetkov iz let 1956, 1980 in danes, kaže, da največjo spremembo med leti 1980 in 2011 [slika 3].

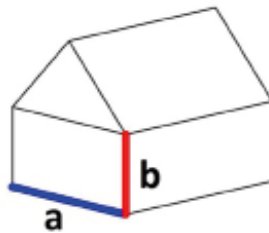
Propadanje stavb je posledica zaraščanja senožeti. Ko stavbo preraste gozd, je zaradi sence in slabše prevetrenosti onemogočeno sušenje lesenih sestavnih elementov, ki je ključno za obstanek lesene stavbe. Vremenske razmere v Bohinju, z obilo vlage in okoli 3000 mm padavin na leto [Ogrin, 1996] niso naklonjene daljšemu obstoju lesenih stavb, ki so postavljene v senčno, neprezračevano lego – npr. v gozd. Terensko delo je pokazalo, da je ključni element streha, saj je stavba dvignjena od tal. Ko streha propade, je propad preostalega dela stavbe zelo hiter. Primer slik istega senika (slika 8) skozi več let kaže, da je stavba v osemdesetih letih stala na odprti senožeti, ki pa je bila že v fazi zaraščanja. Za senikom je stala velika bukev, okoli se je že videlo mlada drevesa, zadaj pa se vidi gora Viševnik. Ta drevesa so do danes v celoti prerasla senožet. Slika iz leta 2005 kaže začetek propada nekaterih skodel na strehi ob slemenu. Nadaljnji propad strehe je razviden iz leta 2012. V letu 2015 streha propade in se zruši v obod. Celoten proces od začetka propada strehe do porušitve strehe je trajal okoli 10 let.

Po mnenju proizvajalcev skodel je življenjska doba skodel približno 30 let, če gre za stavbo na odprtem prostoru. Streha je sestavljena iz smrekovih skodel, položenih v dveh vrstah. Tak je tudi običajen način kritja streh s skodlami v Bohinju. Trislojno prekrivanje, ki je značilno za nekatera druga področja Slovenije (npr. Koroška), omogoča daljšo življenjsko dobo strehe. Trajnejše so macesnove skodle, ki pa so dražje. V običajnih [zračnih] razmerah smrekove skodle držijo okoli 30 let. Čas je odvisen tudi od rastišča lesa. V Bohinju so najbolj cenili smrekov les s Komarče, zaradi ozkih letnic. Take skodle naj bi zdržale celo 60 let. Tudi les s Pokljuke je bil cenjen, les z Jelovice pa manj. Macesnove skodle naj bi zdržale do 80 let. Življenjsko dobo strehe so podaljševali z zamenjavo poškodovanih skodel [Šarf, 1978].

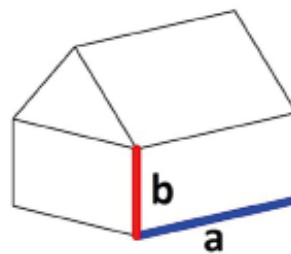
	Min.	Max.	povprečje
a : b	1 : 1	1 : 1.7	1 : 1.2

Slika 4: Razmerje med širino in dolžino stavbe.
Figure 4: The ratio between the width and the length of the building.

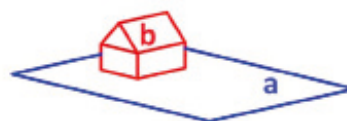
	Min.	Max.	povprečje
a : b	1.3 : 1	2.8 : 1	2 : 1

Slika 5: Razmerje med širino in višino stavbe.
Figure 5: The ratio between the width and the height of the build.

	Min.	Max.	povprečje
a : b	1.7 : 1	3.3 : 1	2.4 : 1

Slika 6: Razmerje med dolžino in višino stavbe.
Figure 6: The ratio between the length and the height of the building.

	Min.	Max.	povprečje
a : b	95.5 : 1	468.5 : 1	360.4 : 1

Slika 7: Razmerje med površino parcele in volumnom stavbe.
Figure 7:) The ratio between the area of the plot and the volume of the building.

3. Razprava

Terensko delo je pokazalo več dejstev. Seniki propadajo. Večina senikov se danes že nahaja v gozdu, lastniki jih ne vzdržujejo, čemur sledi hiter propad strehe in nato celotnega senika. Glede na trenutno varstveno politiko TNP in sedanji način priprave in shranjevanja sena ni pričakovati, da bodo še kdaj opravljali svojo funkcijo. Kljub subvencijam v kmetijstvu, danes senožeti več ne kosijo, saj je izračun že leta 1974 [Šarf] pokazal, da je ročna košnja, sušenje in shranjevanje sena v senikih ekonomsko nerentabilno. Naravne grbinaste pašnike na planini so ponekod strojno zravnali zaradi lažje košnje. To delo je bilo spodbujeno s strani občine ali kmetijskih zadrug in na območju TNP dopuščeno do 1991 [Koblar, 2013: 15]. Opazno je spreminjanje senožeti v pašnike za živino, zlasti konje. Slednji ne potrebujejo toliko skrbi kot krave. Pokošene senožeti je opaziti le okoli stavb z bivalnim namenom. Pa tudi tam se sena ne shranjuje v senike.

Proporcijska analiza je pokazala, da ni mogoče z gotovostjo najti enotnega proporcijskega ključa za senike, kot ga je npr. moč najti pri kozolcih. Največja dimenzijska enotnost je pri naklonu strehe. Na osnovi dobljenih rezultatov lahko le sklepamo, da je bila glavna lastnost senika volumen. Tega je določala količina pokošene in posušene trave, posredno torej velikost parcele. Dolžina, širina in višina stavbe s katerimi so dosegli ustrezen volumen pa je bila verjetno bolj ali manj odvisna od lesa, ki je bil na voljo. Kot je bilo že omenjeno,

je morda razlog za to dejstvo, da gre za odmaknjene stavbe, ki so jih ljudje "obiskovali" le dvakrat letno. Temu pritrjuje dejstvo, da so edini ne-leseni elementi stavbe žebliji, s katerimi so bile pritrjene skodle na letve. Vse ostalo je bilo narejeno iz lokalnega materiala – lesa. Torej je šlo za skromno, vendar racionalno rabo materiala, dela in sredstev. To pritrjujejo skrbno izdelani detajli zaključkov in zlasti vezi. Tudi stavba kot celota je, če jo primerjamo s podobnimi stavbami drugod po Alpah ali pa planšarskimi stanovi na višje ležečih pašnih planinah pri nas, obrtno in likovno na visokem nivoju. Stene so enotne in navpične, bruna ravna, skrbno odžagana, olupljena, obtesana in položena vodoravno. Kot pojavnost so (bili) seniki sestavni del slikovite visokogorske kulturne krajine. Proporcijska neenotnost senikov krajinske podobe ne moti, saj gre za medsebojno precej oddaljene stavbe. Žal pa danes ta krajina izumira oziroma jo prerašča gozd. Kjer pa so gozd zopet izkrčili, so površine namenili za drug, danes ekonomsko bolj upravičen namen – pašnike. Redki, vzdrževani, obnovljeni ali prenovljeni seniki imajo običajno drugo – stanovanjsko rabo. Stavbe kažejo različen nivo uporabe tesarskega znanja. Na področju je tako mogoče videti redke kvalitetno obnovljene stavbe, izdelane skladno s tesarsko tradicijo in z upoštevanjem vseh prvin dela z lesom, pa tudi lesene stavbe, kjer je sodobna obdelava detajlov skromna, površna in ne sledi bogati logiki tisočletnega izročila bohinjskih tesarjev.

Viri in literatura Bibliography

1. Cevc, T. (1992): Bohinj in njegove planine – srečanja s plansarsko kulturo. Didakta, Radovljica.
2. Cevc, T. (1995): Tipologija tradicionalnih pastirskih in plansarskih stavb v Slovenskih Alpah. V: Plansarske stavbe v Vzhodnih Alpah. ZRC SAZU, Ljubljana, str.: 50–63.
3. Cundrič, I., J. (2002): Pozabljeno bohinjsko zlato. Cerdonis, Slovenj Gradec.
4. Franciscejski kataster za Kranjsko, Bohinjska srednja vas 1823–1869. Arhiv Slovenije, Ljubljana.
5. Gabrovec, M., Hrvatin, M. (1998): Površje. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
6. GERK – podatki o zemljiščih v uporabi kmetijskih gospodarstev. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana, 2015. [Http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp](http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp) <junij 2015>.
7. Juvanec B. (2007): Kozolec. I2 in Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
8. Juvanec B. (2008): Arhitektura Slovenije. 1, Vernakularna arhitektura, alpski del. FA, I2, Ljubljana.
9. Juvanec, B., Zupančič, D. (2014): Besednjak vernakularne arhitekture. SAZU, FA, I2, Ljubljana.
10. Koblar, S., 2013: Morfogeneza grbinastih travnikov. [Http://geo.ff.uni-lj.si/pisnadela/pdfs/zaksem_201309_simon_koblar.pdf](http://geo.ff.uni-lj.si/pisnadela/pdfs/zaksem_201309_simon_koblar.pdf) < april 2015>.
11. Koren, D., Kušar, J., Kilar, V. (2009): Obnašanje kladnih konstrukcij pri potresni obtežbi. V: Les, št.: 2/2009, str. 54-62.
12. Kušar, D. (2008): Kladna gradnja – slovenska tradicija. V: Kitek, Kuzman, M., Gradnja z lesom. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, str. 238–241.
13. KUŠAR, D., KUŠAR, J. (2005): Slovenska tradicija gradnje kladnih stavb - poskus rekonstrukcije "Kremsmünsterske hiše". V: SAJE, F., LOPATIČ, J.: Zbornik 27. zborovanja gradbenih konstruktorjev Slovenije, Bled, 27.-28. oktober 2005. Slovensko društvo gradbenih konstruktorjev, Ljubljana, str.: 161-168.
14. Kušar, D., Kušar, J. (2005): Obnova "Vorenčevih svišli" na planini Uskovnica. V: AR št. 2005/2, str.: 64-67.
15. Melik, A. (1950): Planine v Julijskih Alpah. SAZU, Ljubljana.
16. Novak, A. (1995): Življenje in delo plansarjev v Bohinju. V: Plansarske stavbe v Vzhodnih Alpah. ZRC SAZU, Ljubljana, str.: 25–37.
17. Ogrin, D. (1996): Podnebni tipi v Sloveniji. V: Geografski vestnik 68., Ljubljana, str.: 39–65.
18. Postava sa volo ognja na kmetih. Ljubljana, 28. januar 1795.
19. Skenogram iz leta 1956, 1967 in 1980 za širše območje Uskovnice. Geodetski inštitut Slovenije, Ljubljana, 2015.
20. Šarf, F. (1974): Košnja na visokoležečih predplaninskih območjih. V: Traditiones 3, 1974. 133-146.
21. Šarf, F. (1978): Lesene strehe v Sloveniji. Slovenski etnografski muzej, Ljubljana.
22. TNP, Kulturna dediščina. <http://www.tnp.si/sl/spoznajte/kultura/kulturna-dediscina/> < april, 2017>
23. Vojvoda, M. (1995): Geografska oznaka planinskega gospodarstva v Bohinju. V: Plansarske stavbe v Vzhodnih Alpah. ZRC SAZU, Ljubljana, str.: 12–23.